Διακριτά Μαθηματικά

Διάλεξη 2: Σύνολα (Β)

Γιώργος Αμανατίδης
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Χειμερινό Εξάμηνο 2026–27

Περιεχόμενα Διάλεξης

- Πράξεις σε σύνολα: ένωση, τομή, συμπλήρωμα, διαφορά, συμμετρική διαφορά
- Οι νόμοι De Morgan και οι επιμεριστικοί νόμοι – με πλήρεις αποδείξεις
- Καρτεσιανό γινόμενο (και η γενίκευσή του)
- Διαγράμματα Venn ως εργαλείο απόδειξης

Ένωση και Τομή

Ορισμός: Ένωση

$A \cup B = \{x : x \in A \text{ ή } x \in B\}$.

Ορισμός: Τομή

$A \cap B = \{x : x \in A \text{ και } x \in B\}$.
Αν $A \cap B = \emptyset$, τα σύνολα A, B λέγονται **ξένα μεταξύ τους**.

Παράδειγμα:

Αν $A = \{1, 2, 3\}$ και $B = \{2, 3, 4\}$, τότε

$$A \cup B = \{1, 2, 3, 4\} \qquad A \cap B = \{2, 3\}.$$

Ιδιότητες της Ένωσης & της Τομής

Ένωση

$$A \cup \emptyset = A$$
$$A \cup B = B \cup A$$
$$A \cup (B \cup C) = (A \cup B) \cup C$$
$$A \cup A = A$$

Τομή

$$A \cap \emptyset = \emptyset$$
$$A \cap B = B \cap A$$
$$A \cap (B \cap C) = (A \cap B) \cap C$$
$$A \cap A = A$$

(ταυτοτικό στοιχείο, μεταθετικότητα, προσεταιριστικότητα, αδυναμία – σε πλήρη αντιστοιχία με $+, \times$ στους αριθμούς, εκτός από την τελευταία!)

Χαρακτηρισμός του Υποσυνόλου

Τύπος:

$$A \subseteq B \iff A \cup B = B \iff A \cap B = A.$$

Απόδειξη ότι $A \subseteq B \Rightarrow A \cup B = B$**.**

($\subseteq$) Αν $x \in A \cup B$, τότε $x \in A$ ή $x \in B$. Αν $x \in A$, τότε (αφού $A \subseteq B$) $x \in B$. Σε κάθε περίπτωση $x \in B$.

($\supseteq$) Αν $x \in B$, τότε προφανώς $x \in A \cup B$.

Άρα $A \cup B = B$. ■ (οι υπόλοιπες ισοδυναμίες αποδεικνύονται παρόμοια)

Σύμπαν και Συμπλήρωμα

Ορισμός: Σύμπαν και Συμπλήρωμα

Το **σύμπαν** (ή καθολικό σύνολο) $\mathcal{U}$ είναι το «πλαίσιο» όλων των αντικειμένων υπό συζήτηση.
Το **συμπλήρωμα** $\overline{A}$ (ή A' ή A^c) περιέχει όλα τα στοιχεία του $\mathcal{U}$ που **δεν** είναι στοιχεία του A.

Παράδειγμα:

Έστω $\mathcal{U} = \{1, 2, \dots, 10\}$ και $A = \{2, 3, 5, 7\}$. Τότε

$$\overline{A} = \{1, 4, 6, 8, 9, 10\}.$$

Ιδιότητες του Συμπληρώματος

Τύπος:

$$\emptyset' = \mathcal{U} \qquad \mathcal{U}' = \emptyset$$

$$(A')' = A \qquad \text{(διπλό συμπλήρωμα)}$$

$$A \cap A' = \emptyset \qquad A \cup A' = \mathcal{U}$$

Τύπος: Αντιστροφή του υποσυνόλου

$$A \subseteq B \iff B' \subseteq A'.$$

Δηλαδή: όσο μεγαλώνει ένα σύνολο, τόσο μικραίνει το συμπλήρωμά του.

Οι Νόμοι του De Morgan

Δύο από τις πιο σημαντικές ταυτότητες σε όλα τα Διακριτά Μαθηματικά:

Θεώρημα: De Morgan

$$(A \cup B)' = A' \cap B' \qquad (A \cap B)' = A' \cup B'$$

Το συμπλήρωμα μιας **ένωσης** είναι η **τομή** των συμπληρωμάτων – και αντίστροφα.

Θα τους ξαναδούμε (με ακριβώς την ίδια μορφή!) στην προτασιακή λογική, για τα $\vee$ και $\wedge$ αντί για $\cup$ και $\cap$.

Απόδειξη του Πρώτου Νόμου De Morgan

Ισχυρισμός: $(A \cup B)' = A' \cap B'$.

Απόδειξη (αλυσίδα ισοδυναμιών – εναλλακτική στον διπλό εγκλεισμό):

$$\begin{aligned} x \in (A \cup B)' &\iff x \notin (A \cup B) \\ &\iff \neg(x \in A \text{ ή } x \in B) \\ &\iff (x \notin A) \text{ και } (x \notin B) \\ &\iff x \in A' \text{ και } x \in B' \\ &\iff x \in A' \cap B'. \end{aligned}$$

Αφού $x \in (A \cup B)' \iff x \in A' \cap B'$ για **κάθε** x, τα δύο σύνολα είναι ίσα. ■

Ο δεύτερος νόμος αποδεικνύεται με τον ίδιο τρόπο (άσκηση).

Διαφορά Συνόλων

Ορισμός: Διαφορά Συνόλων

$A \setminus B = \{x : x \in A \text{ και } x \notin B\}$

Τύπος: Σχέση με το συμπλήρωμα

$$A \setminus B = A \cap \overline{B}$$

Παράδειγμα:

Αν $A = \{1, 2, 3\}$, τότε $A \cup \{4\}$ προσθέτει το 4 και $A \setminus \{2\}$ αφαιρεί το 2, **δημιουργώντας κάθε φορά ένα νέο σύνολο**!

Απόδειξη: $A \setminus (A \setminus B) = A \cap B$

Απόδειξη με διπλό εγκλεισμό.

($\subseteq$) Έστω $x \in A \setminus (A \setminus B)$. Τότε $x \in A$ και $x \notin (A \setminus B)$, δηλαδή **δεν** ισχύει «$x \in A$ και $x \notin B$». Αφού $x \in A$, το μόνο που μπορεί να μην ισχύει είναι το $x \notin B$· άρα $x \in B$. Συνεπώς $x \in A \cap B$.

($\supseteq$) Έστω $x \in A \cap B$. Τότε $x \in A$ και $x \in B$· αφού $x \in B$, δεν ισχύει $x \in A \setminus B$. Άρα $x \in A$ και $x \notin (A \setminus B)$, δηλαδή $x \in A \setminus (A \setminus B)$.

Άρα $A \setminus (A \setminus B) = A \cap B$. ■

Δύο ακόμη σχέσεις, ως άσκηση για το σπίτι: $A \cap (B \setminus C) = (A \cap B) \setminus (A \cap C)$, $A \cap B \subseteq (A \cap C) \cup (B \cap C')$.

Συμμετρική Διαφορά

Ορισμός: Συμμετρική διαφορά

$A \triangle B = (A \setminus B) \cup (B \setminus A)$ – τα στοιχεία που ανήκουν σε **ακριβώς ένα** από τα A, B.

Παράδειγμα:

Αν $A = \{1, 2, 3\}$, $B = \{2, 3, 4\}$: $\quad A \triangle B = \{1, 4\}$.

Παρατήρηση: Ισοδύναμος τύπος

$A \triangle B = (A \cup B) \setminus (A \cap B)$ – «ό,τι είναι σε *κάποιο* από τα δύο, αλλά *όχι και στα δύο*».
Η $\triangle$ είναι μεταθετική και προσεταιριστική, με $A \triangle \emptyset = A$ και $A \triangle A = \emptyset$.

Μεγάλο Παράδειγμα

Έστω $A = \{1, \dots, 6\}$, $B = \{2, 4, 6\}$, $C = \{1, 2, 3\}$, $D = \{7, 8, 9\}$, $\mathcal{U} = \{1, \dots, 10\}$.

1. $A \cup B$
2. $A \cap B$
3. $B \cap C$
4. $A \cap D$
5. $\overline{B \cup C}$
6. $A \setminus B$
7. $B \triangle C$

1. $\{1, \dots, 6\} = A$
2. $\{2, 4, 6\} = B$
3. $\{2\}$
4. $\emptyset$
5. $\{5, 7, 8, 9, 10\}$
6. $\{1, 3, 5\}$
7. $\{1, 3, 4, 6\}$

Επιμεριστικοί Νόμοι

Θεώρημα: Επιμερισμός

$$A \cap (B \cup C) = (A \cap B) \cup (A \cap C)$$
$$A \cup (B \cap C) = (A \cup B) \cap (A \cup C)$$

Παρατήρηση:

Θυμίζει την επιμεριστική ιδιότητα $a \cdot (b + c) = ab + ac$ στους αριθμούς – αλλά **εδώ ισχύει και προς τις δύο κατευθύνσεις**! (Στους αριθμούς, η πρόσθεση *δεν* επιμερίζεται στον πολλαπλασιασμό.)

Απόδειξη του Πρώτου Επιμεριστικού Νόμου

Ισχυρισμός: $A \cap (B \cup C) = (A \cap B) \cup (A \cap C)$.

Απόδειξη (αλυσίδα ισοδυναμιών):

$$\begin{aligned} x \in A \cap (B \cup C) &\iff x \in A \text{ και } x \in (B \cup C) \\ &\iff x \in A \text{ και } (x \in B \text{ ή } x \in C) \\ &\iff (x \in A \text{ και } x \in B) \text{ ή } (x \in A \text{ και } x \in C) \\ &\iff x \in (A \cap B) \text{ ή } x \in (A \cap C) \\ &\iff x \in (A \cap B) \cup (A \cap C). \end{aligned}$$

Το κρίσιμο βήμα (3η $\iff$) είναι η επιμεριστική ιδιότητα του «και» πάνω στο «ή» – θα την ξαναδούμε ως ταυτολογία στην προτασιακή λογική.

Καρτεσιανό Γινόμενο

Ορισμός: Καρτεσιανό Γινόμενο

$A \times B = \{(a, b) : a \in A \text{ και } b \in B\}$ – το σύνολο όλων των **διατεταγμένων ζευγών**.

Παράδειγμα:

Έστω $A = \{1, 2\}$, $B = \{3, 4, 5\}$. Τότε

$$A \times B = \{(1, 3), (1, 4), (1, 5), (2, 3), (2, 4), (2, 5)\}.$$

Πόσα στοιχεία έχει το $B \times B$; $|B \times B| = |B| \cdot |B| = 9$.

Γενικευμένο Καρτεσιανό Γινόμενο

Η ιδέα επεκτείνεται σε παραπάνω από δύο σύνολα:

Ορισμός:

$A_1 \times A_2 \times \cdots \times A_n = \{(a_1, a_2, \ldots, a_n) : a_i \in A_i \text{ για κάθε } i\}$ – το σύνολο όλων των **διατεταγμένων n-άδων**.

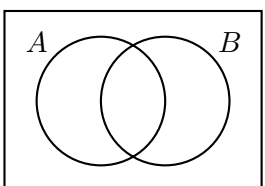
$$|A_1 \times A_2 \times \cdots \times A_n| = |A_1| \cdot |A_2| \cdots |A_n|.$$

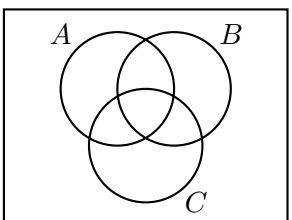
Παρατήρηση:

Ειδική περίπτωση: $A^n = A \times A \times \cdots \times A$ (n φορές). Π.χ. το $\{0,1\}^n$ είναι το σύνολο όλων των ακολουθιών bit μήκους n – ξαναβρίσκουμε το $|\{0,1\}^n| = 2^n$ που είδαμε με το δυναμοσύνολο!

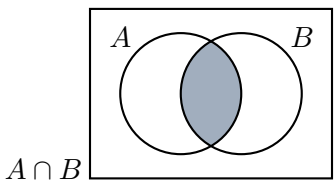
Διαγράμματα Venn

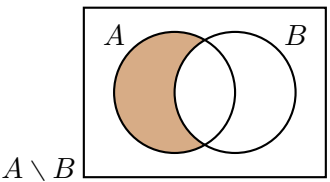
Ένα **διάγραμμα Venn** αναπαριστά σύνολα ως τεμνόμενους κύκλους μέσα σε ένα ορθογώνιο (το σύμπαν) – ένα οπτικό εργαλείο, αλλά και άτυπη τεχνική απόδειξης για λίγα σύνολα.

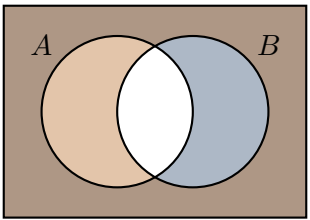
Παράδειγμα: $A \cap B$ και $A \setminus B$

Οπτική επαλήθευση: Νόμοι του De Morgan

Χρωματίζουμε A' μπλε και B' πορτοκαλί (κάθε χρώμα ζωγραφίζει «ό,τι μένει έξω» από τον αντίστοιχο κύκλο):

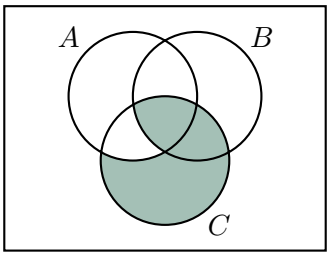

Η περιοχή **μόνο** μπλε $= B \setminus A \subseteq A'$, η μόνο πορτοκαλί $= A \setminus B \subseteq B'$.

Η **διπλά σκιασμένη** (πιο σκούρα) περιοχή είναι μέσα στο A' **και** στο B': είναι το $A' \cap B'$ – και είναι **ακριβώς** η περιοχή έξω από τα δύο κυκλάκια μαζί, δηλαδή το $(A \cup B)'$.

Άρα $(A \cup B)' = A' \cap B'$ – επιβεβαιώνουμε οπτικά τον πρώτο νόμο του De Morgan (που ήδη αποδείξαμε αλγεβρικά)!

Ένα πιο Σύνθετο Παράδειγμα

Ποια περιοχή αναπαριστά το $(B \cap C) \cup (C \cap \overline{A})$;

Παρατήρηση:

Η ίδια σκιασμένη περιοχή περιγράφεται και από $C \cap \overline{(A \cap C) \cap \overline{B}}$ – δύο διαφορετικές εκφράσεις, **ίδιο σύνολο**! Επιβεβαιώνεται με τους επιμεριστικούς νόμους και το De Morgan.

Άσκηση για την Τάξη

Άσκηση 1. Αποδείξτε (με διπλό εγκλεισμό ή αλυσίδα ισοδυναμιών) ότι

$$A \cap (B \setminus C) = (A \cap B) \setminus (A \cap C).$$

Άσκηση 2. Δείξτε ότι $\mathcal{P}(A) \cap \mathcal{P}(B) = \mathcal{P}(A \cap B)$ για οποιαδήποτε σύνολα A, B.

Σύνοψη

- Πράξεις: $\cup, \cap, \setminus, \overline{(\cdot)}, \triangle, \times$ – με ιδιότητες: ταυτοτικό στοιχείο, μεταθετικότητα, προσεταιριστικότητα.
- Νόμοι De Morgan και επιμεριστικοί νόμοι – **αποδεδειγμένοι** με δύο τεχνικές: διπλό εγκλεισμό, αλυσίδα ισοδυναμιών.
- Καρτεσιανό γινόμενο $A \times B$ και η γενίκευσή του $A_1 \times \cdots \times A_n$.
- Διαγράμματα Venn: οπτικό εργαλείο *και* τεχνική απόδειξης.

Επόμενη διάλεξη: Σχέσεις – πώς συγκρίνουμε ή συσχετίζουμε στοιχεία ενός ή δύο συνόλων μεταξύ τους.

Για το φροντιστήριο (Εβδ. 2): ασκήσεις σε σύνολα και σχέσεις (βλ. Φροντιστήριο 1).